

ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์

หน้าหนึ่งในสยาม

Siam-The First Page of Her History

สืบจากภาพเก่า และตีแผ่บทบาทของกลุ่มขุนนางในราชสำนัก สมัยรัชกาลที่ ๔-๕

ไกรฤกษ์ นานา

Krairoek Nana

โกรทกัณห์ นานา

เป็นชาวกรุงเทพฯ โดยกำเนิด เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ นิवासสถานเดิมอยู่ที่บ้านเชิงสะพานช้างโรงสี ถนนบำรุงเมือง ซึ่งเป็นบ้านเดิมของคุณปู่ สืบสายโลหิตมาจากคหบดีชาวเมืองสุรต ประเทศอินเดีย ต้นตระกูลคือ ฮัจยี อาลี อะหะหมัด นานา ผู้เป็นทวด เดินทางเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ครั้น พ.ศ. ๒๕๐๐ คุณทวดรับราชการในกรมพระคลังสินค้า สังกัดกรมท่าขวา ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระพิเชษฐพรานิช โกรทกัณห์ เป็นทายาทรุ่นที่ ๔ ในตระกูลนานา ในสายสกุล ท่านโสมโกศล นานา (ยูซุฟ อาลีบาย นานา)

การศึกษาประถมต้นถึงมัธยมศึกษาตอนปลายที่โรงเรียนอัสสัมชัญ บางรัก (AC 2516 รุ่นลานกรวด) ตามแบบอย่างบุตรหลานคหบดีในอดีต จบแล้วจึงไปศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษ และสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีในสาขา Travel & Tourism Management (เกียรตินิยม) ณ ประเทศอังกฤษ และเศรษฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง (เกียรตินิยมอันดับสอง) เริ่มงานครั้งแรกกับบริษัท เอ็ม. ดี. ทัวร์ พ.ศ. ๒๕๒๓ เป็นผู้บุกเบิกแผนกทัวร์ยุโรปคนแรกของบริษัท

สนใจประวัติศาสตร์มาตั้งแต่ยังเด็ก สมัยอยู่โรงเรียนอัสสัมชัญ ได้แรงบันดาลใจจากบทเรียนในหนังสือครูศึกษาของเจ้าอาจารย์ ฟ. ฮีแลร์ เมื่อเติบโตใหญ่และได้ท่องเที่ยว จึงมีโอกาสค้นคว้าความรู้ในต่างประเทศกว้างขวางขึ้น เริ่มสะสมเอกสารโบราณเกี่ยวกับประเทศสยามตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๕ ส่วนหนึ่งด้วยความมีใจรักและภาคภูมิใจในแผ่นดินเกิด อีกส่วนหนึ่งจากการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อนำมาใช้ในวิชาชีพ นอกจากอาชีพที่ถนัดแล้วยังเป็นนักวิชาการอิสระ ผู้เชี่ยวชาญพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ประวัติผู้นำโลก และนโยบายการเมืองระหว่างประเทศ

เขียนบทความลงในนิตยสารศิลปวัฒนธรรมครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๖ มีผลงานอย่างต่อเนื่องในนิตยสารศิลปวัฒนธรรมและศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ หนังสือที่รวบรวมเป็นเล่ม ดังนี้ • พระพุทธเจ้าหลวงในโลกตะวันตก • KING MONGKUT หยุดยุโรปยึดสยาม • พระจอมเกล้าฯ รู้เท่าทันตะวันตก • หม่อมแอนนา สายลับวังหลวง • พระมหาจักรีโลกไม่ลืม เล่ม ๑ และ เล่ม ๒ • สยามที่ไม่ทันได้เห็น • เบื้องหลังเสด็จประพาสยุโรปในรัชกาลที่ ๕ • สมุดภาพรัชกาลที่ ๔ : วิกฤติและโอกาสของรัตนโกสินทร์ในรอบ ๑๕๐ ปี • สยามกู้เอกราชตนเอง ทางออกและวิธีแก้ปัญหชาติบ้านเมือง เกิดจากพระราชกุศโลบายของพระเจ้าแผ่นดิน • ปิยมหาราชานุสรณ์ • ประมวลภาพไปรษณียบัตร รัชกาลที่ ๕ • คันหารัตนโกสินทร์ สิ่งที่เราไม่รู้ อาจไม่ใช่ว่าทั้งหมด • เบื้องหลังการเยือนกรุงสยามของมกุฎราชกุมารรัสเซีย • คันหารัตนโกสินทร์ ๒ เทิดพระเกียรติ ๑๐๐ ปี วันสวรรคตรัชกาลที่ ๕ • ความสัมพันธ์ไทย-ตุรกี และไทย-กรีซ ครบ ๕๐ ปี (กระทรวงการต่างประเทศ) • สมุดภาพเหตุการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ • ๕๐๐ ปี สายสัมพันธ์สองแผ่นดินไทย-โปรตุเกส และเบื้องหลังสัญญาเบาริ่งและประวัติศาสตร์ภาคพิสดารของ Sir John Bowring

พ ระบรมสาทิสลักษณ์ รัชกาลที่ ๔ ประกอบข่าวพระวิเทโศบายการเปิดประเทศของพระองค์
ต้อนรับชาวตะวันตก (ภาพจาก HARPER'S WEEKLY, 18 July 1857)

หน้าหนึ่งในสยาม

ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์

ไกรฤกษ์ นานา

ราคา ๓๐๐ บาท

ภาพจากปก

(ปกหน้า) พระบรมสาทิสลักษณ์ รัชกาลที่ ๕ ภาพแรก วาดในปี ค.ศ. ๑๙๕๖ (พ.ศ. ๒๓๙๙) โดยจิตรกรชาวฝรั่งเศสชื่อ แปร์ แฟร์รี (M. Peyre-Ferry) ปัจจุบันแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หอศิลป์ ถนนเจ้าฟ้า กรุงเทพฯ

(ปกหลัง) พระบรมสาทิสลักษณ์ รัชกาลที่ ๕ ภายใงานอุทยานสโมสร ณ พระราชวังวินด์เซอร์ ประเทศอังกฤษ เมื่อวันที่ ๒๒ มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๐๗ (พ.ศ. ๒๔๕๐) (ภาพจากหนังสือพิมพ์ LESLIE'S WEEKLY ฉบับวันที่ ๑๕ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๐๗)

หนังสือเล่มนี้พิมพ์ด้วยหมึกที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เพื่อปกป้องธรรมชาติ และสุขภาพของผู้อ่าน

หน้าหนึ่งในสยาม ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์ • ไกรฤกษ์ นานา

พิมพ์ครั้งแรก : พฤศจิกายน ๒๕๕๖

ราคา ๓๐๐ บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

ไกรฤกษ์ นานา.

หน้าหนึ่งในสยาม ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์.

กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๖.

๓๕๒ หน้า : ภาพประกอบ.

๑. ไทย--ประวัติศาสตร์. I. ชื่อเรื่อง
959.3

ISBN 978 - 974 - 02 - 1208 - 9

สำนักพิมพ์มติชน

- ที่ปรึกษาสำนักพิมพ์ : อารักษ์ คคนาท, สุพจน์ แจ้งเร็ว, นงนุช สิงหเดชะ
- ผู้จัดการสำนักพิมพ์ : กิตติวรรณ เท่งวิเศษ
- รองผู้จัดการสำนักพิมพ์ : รุจิรัตน์ ทิมวัฒน์
- บรรณาธิการบริหาร : สุลักษณ์ บุญปาน
- บรรณาธิการสำนักพิมพ์ : พัลลภ สามสี
- หัวหน้ากองบรรณาธิการ : อพิสิทธิ์ ธีระจารุวรรณ
- พิสูจน์อักษร : โชติช่วง ระวิน | พัทธนันต์ อินทรหอม
- ศิลปกรรม : นุสรา สมบุญรัตน์
- ออกแบบปก : มาลินี มนตรีศาสตร์
- ประชาสัมพันธ์ : กานต์สินี พิพิธพัทธอาภา

บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน) : ๑๒ ถนนเทศบาลนฤมาล

ประชาชนิเวศน์ ๑ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๐-๐๐๒๑ ต่อ ๑๓๓๕

โทรสาร ๐-๒๕๔๙-๕๘๑๘

แม่พิมพ์สี-ขาวดำ : กองพิมพ์สี บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน)

๑๒ ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาชนิเวศน์ ๑ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ

๑๐๙๐๐ โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๐-๐๐๒๑ ต่อ ๒๔๐๐-๒๔๐๒

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด ๒๗/๑ หมู่ ๕ ถนนสุขาประชา
สวรรค์ ๒ ตำบลบางพูด อำเภอปากเกร็ด นนทบุรี ๑๑๑๒๐

โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๔-๒๑๓๓, ๐-๒๕๔๒-๐๕๙๖

โทรสาร ๐-๒๕๔๒-๐๕๙๗

จัดจำหน่ายโดย : บริษัท งานดี จำกัด (ในเครือมติชน) ๑๒ ถนน

เทศบาลนฤมาล ประชาชนิเวศน์ ๑ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๐-๐๐๒๑ ต่อ ๓๓๕๐, ๓๓๕๑

โทรสาร ๐-๒๕๔๑-๙๐๑๒

Matichon Publishing House a division of Matichon Public Co., Ltd.

12 Tetsabannaruean Rd, Prachanivate 1, Chatuchak, Bangkok 10900
Thailand

L'Univers illustré

JOURNAL HEBDOMADAIRE

REDACTION & ADMINISTRATION
Tous les dimanches et fêtes
Rue Auber, n° 3 — Paris
40 CENTIMES LE NUMÉRO

N° 2216
40e Année. — 11 Septembre 1897
LE JOURNAL PARAÎT TOUS LES SAMEDIS

PRIX DE L'ABONNEMENT:
PARIS: En av. 24 francs, 12 mois, 12 francs; 1er trimestre, 6 francs.
DÉPARTEMENTS: En av. 28 francs; avec la prime francs, 26 francs.
UNION POSTALE: En av. 25 francs; avec la prime francs, 27 francs.

UN FILS DE ROI

S. M. CHULALONGKORN, ROI DE SIAM.
(Grav. de Raymond.) — Voir page 553.

PRINCESSE ROYALE

PRINCESSE ROYALE

PRINCESSE ROYALE

พระบรมฉายาลักษณ์รัชกาลที่ ๕ และพระบรมวงศานุวงศ์ ประกอบข่าวเสด็จประพาสยุโรป
ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๔๐ ขึ้นหน้าหนึ่งหนังสือพิมพ์จากประเทศฝรั่งเศส (ภาพจาก L'UNIVERS
ILLUSTRÉ, 11 Sept. 1897)

สารบัญ
หน้าหนึ่งในสยาม
ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์

คำอุทิศ	(๗)
คำนำ	(๑๐)

ตามหารูปต้นแบบ

ราชทูตไทยเข้าเฝ้าวิกตอเรีย	
ไม่ได้อยู่ที่พระที่นั่งจักรีฯ	๒

ครั้งสุดท้ายที่เห็นมงกุฎรัชกาลที่ ๔ ในอังกฤษ

ของขวัญหรือหลักประกันการเมือง?	๔๒
--------------------------------	----

คนไทยในราชสำนักวิกตอเรีย

หนังสือเกียรติประวัติชาวสยาม	
พลัดหลงอยู่ที่ลอนดอน	๗๐

ระทึก! หลักฐานใหม่

“จิ้มก้อง” อวสานเครื่องราชบรรณาการไปจีน เพราะ	
“ไทยถูกหลอกหลวง” และ “เงินแพ่งสงครามดังเกีย”	๑๐๘

ตะลึง! Blue Print คอคอดกระ

สมัยรัชกาลที่ ๕ มีจริง ตอนที่ ๑	
ทำไมรัชกาลที่ ๕ ทรงยอมให้ฝรั่งเศสสำรวจเมืองไทย	๑๔๒

ตะลึง! Blue Print คอคอดกระ

สมัยรัชกาลที่ ๕ มีจริง ตอนจบ
ระทึกเหตที่โครงการถูกยุบ

๑๓๔

สื่อมวลชนกับสงคราม

“แย่งชิงพื้นที่ข่าว แย่งชิงมวลชน”
การตีความใหม่ กรณี ร.ศ. ๑๑๒

๒๐๔

ฟ้องประวัติศาสตร์ด้วยภาพ

คนไทยสมัยรัชกาลที่ ๕ “พ้นธง”
“มูลเหตุ” ที่แท้จริงของกรณี ร.ศ. ๑๑๒

๒๓๘

ผะ! ข้อมูลใหม่

คำสารภาพ ม. ปาวี ป่วน กรณี ร.ศ. ๑๑๒
“ไม่ใช่จะรบ ไปทูลในหลวงเกิด”

๒๓๒

ทิ้งหลักฐานใหม่

“นโยบายกันชน” ของรัชกาลที่ ๕
มีจริงหรือ? ทำไมต้องมี?

๓๐๔

คำอุทิศ

คุณความดีของหนังสือเล่มนี้
ขออุทิศให้

นายอารี นานา

บิดาของข้าพเจ้า
ลูกศิษย์ของเกษฏาจารย์ พ. ฮีแลร์
(ครูประวัติศาสตร์แห่งโรงเรียนอัสสัมชัญ)

ผู้พร่ำสอนให้ลูกๆ
รู้จักบุญหลังแห่งอดีต
เพื่อ
จะได้ไม่ลืมรากเหง้าของตนเอง

ไกรฤกษ์ นานา

คำนำ

หน้าหนึ่งในสยาม

ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์

บทความที่ผู้เขียนได้รับอนุญาตให้พิมพ์ลงในนิตยสารศิลปวัฒนธรรมตลอดปี พ.ศ. ๒๕๕๕ มีลักษณะพิเศษตรงที่มีรายละเอียดเชิงวิเคราะห์เกี่ยวกับเหตุการณ์ บ้านเมือง ตลอดจนความซับซ้อนเชิงนโยบาย และการตีแผ่บทบาทของตัวบุคคลที่เป็นข้าราชการระดับสูงในราชสำนักไทยตลอดช่วงร้อยปีแรกของกรุงรัตนโกสินทร์ อันเป็นช่วงเวลาที่บ้านเมืองล่อแหลมที่สุดต่อการคุกคามของชาติมหาอำนาจ และการสูญเสียเอกราช

เรื่องราวทั้งหมดได้ถูกเรียบเรียงขึ้นใหม่เป็นบทความรวม ๑๐ เรื่อง ดังที่ได้ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้ มีที่มาจากการค้นหาคำอธิบายเพิ่มขึ้นกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ค้นพบใหม่ในต่างประเทศ มีอาทิ แผนที่โครงการคอคอดกระสมัยรัชกาลที่ ๕ ภาพพิมพ์หินคณะราษฎรไทยเดินทางไปจิมก้องที่จีน นอกจากนี้ยังมีภาพปริศนาของบรรดาเสนาบดีไทยในเยอรมนี รัสเซีย และอังกฤษ ขณะปฏิบัติราชการลับแทนองค์พระมหากษัตริย์ ภาพเหล่านี้สร้างความสนใจอย่างมาก และเป็นแรงผลักดันให้ค้นคว้าข้อเท็จจริงที่ถูกปิดบังไว้ โดยที่ยังไม่มีนักประวัติศาสตร์ท่านใดชี้แจงเหตุผลของภาพด้วยวิธีนี้มาก่อน

ภารกิจของการสืบภาพ/อ่านภาพ และวินิจฉัยภาพเก่าเป็นกิจกรรมที่ผู้เขียนดำเนินมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๐ และเข้มข้นขึ้นเรื่อยๆ หลังจากภาพเก่าทำนองนี้เริ่มหายากขึ้น เพราะถูกนักสะสมต่างชาติซื้อเก็บไปเป็นสมบัติส่วนตัวเกือบหมดตามความนิยมของตลาด ที่เหลืออยู่บ้างก็มีสนนราคาแพง แต่ผู้เขียนก็กัดฟันแสวงหา มาด้วยความหวังและเสียดายข้อมูลจำเพาะของชาติหากต้องสูญหายไป ไม่ก็ตกไปอยู่ในมือนักล่าของเก่าที่ไม่ค่อยจะเห็นคุณค่าของภาพเหล่านี้ นอกจากจะตีค่าเป็นเพียงวัตถุโบราณชนิดหนึ่งเท่านั้น

การค้นคว้าข้อมูลบางอย่างจะพึ่งอินเทอร์เน็ตอย่างเดียวไม่ได้ดังเช่นที่คนในยุคนี้ถนัดกัน แต่จำเป็นต้องลงพื้นที่ด้วยตัวเองเพื่อค้นหาวัตถุดิบและเพื่อพิสูจน์

เอกลักษณ์ของกลาง ซึ่งสาบสูญไปจากเมืองไทยนานมาแล้ว ดังเช่นในกรณีรูปวาดต้นแบบภาพคณะราชทูตไทย และพระมงกุฎของรัชกาลที่ ๔ ณ พระราชวังวินด์เซอร์ ในอังกฤษ เป็นต้น ซึ่งพึ่งข้อมูลจากอินเตอร์เน็ตไม่ได้เลย

สิ่งที่ขาดแคลนอย่างมากเกี่ยวกับเรื่องราวของเมืองไทย คือการตีความทางประวัติศาสตร์ การวินิจฉัยข้อมูลใหม่ๆ โดยใช้รูปภาพเป็นสื่อช่วยสะท้อนบทบาทของบุคคลในภาพ ณ สถานที่เกิดเหตุจริง ซึ่งอาจเป็นเพียงเรื่องเล่า แต่กลับกลายเป็นปัจจัยใหม่ที่น่าตื่นเต้น และเต็มไปด้วยรายละเอียด/มุมมองใหม่ของประวัติศาสตร์ เดียวนี้จำเป็นต้องมีวิทยาศาสตร์ป้อนอยู่ด้วย คือต้องพิสูจน์ได้ ก็จะทำให้อดีตน่าสนใจยิ่งขึ้น และสนุกขึ้น

หากแยกแยะเรื่องต่างๆ ออกเป็นประเด็น ก็จะได้ประเด็นสำคัญๆ จากหน้าหนึ่งของประวัติศาสตร์ไทยที่ถูกลืม หรือที่คนไทยโดยมากเข้าไม่ถึงมาก่อน จึงเป็นที่มาของคำว่า “หน้าหนึ่ง” ในสยามที่ควรจดจำ ทั้งยังเปรียบได้กับหัวข้อข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์รายวัน ที่ถ้าหากได้ขึ้นหน้าหนึ่งแล้วก็ย่อมมีความสลักสำคัญในลำดับต้นๆ อีกด้วย

ขอขอบคุณสำนักพิมพ์มติชนที่เห็นคุณค่าของบทความชุดนี้และสนับสนุนงานค้นคว้าของผู้เขียนอย่างต่อเนื่อง ขอขอบคุณน้องๆ ประจำสำนักพิมพ์ทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณอพิสิทธิ์ ชีระจารุวรรณ คุณรัชชัย ยอดพิชัย และคุณนุสรา สมบุญรัตน์ ที่ช่วยในการเรียบเรียงลำดับภาพเก่าและคำอธิบายภาพที่ยุ่งยากและต้องใช้ความพิถีพิถันด้วยความมานะอดทนเสมอมา

ไกรฤกษ์ นานา

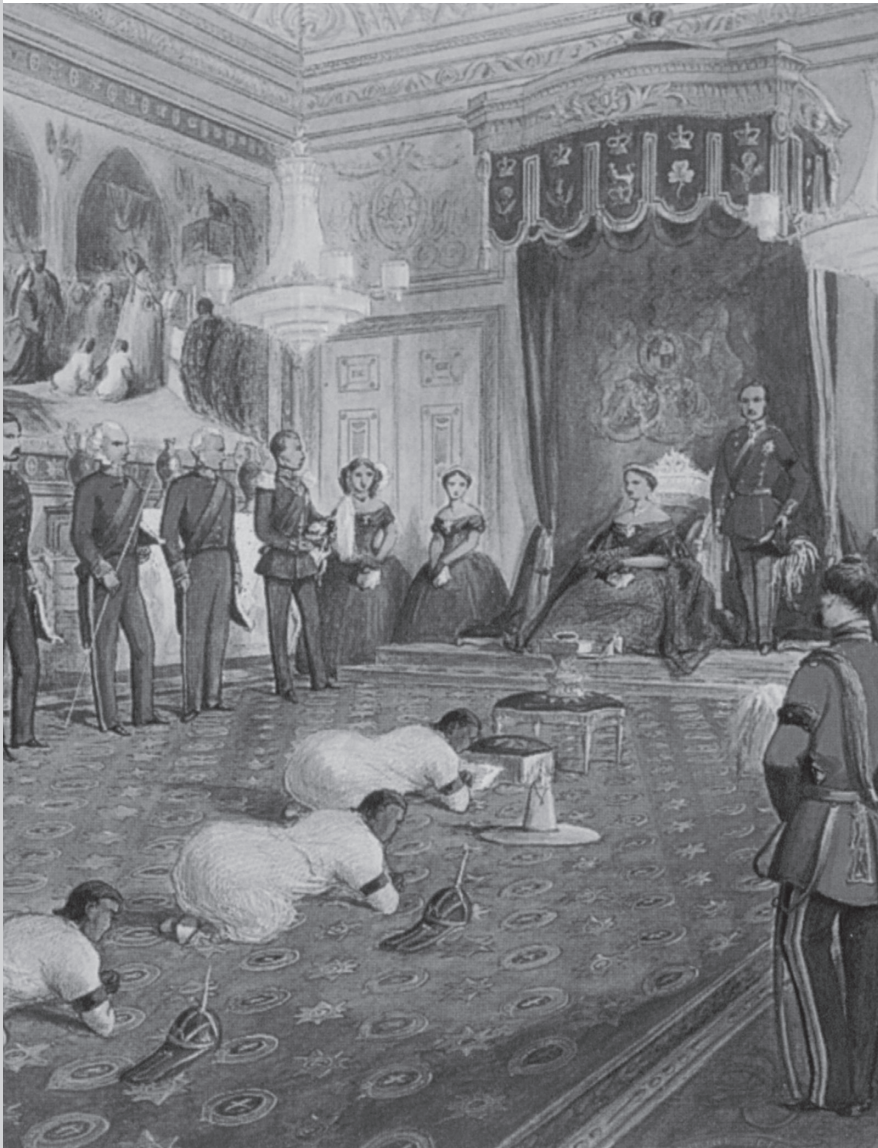
นักวิชาการทางประวัติศาสตร์

หน้าหนึ่งในสยาม

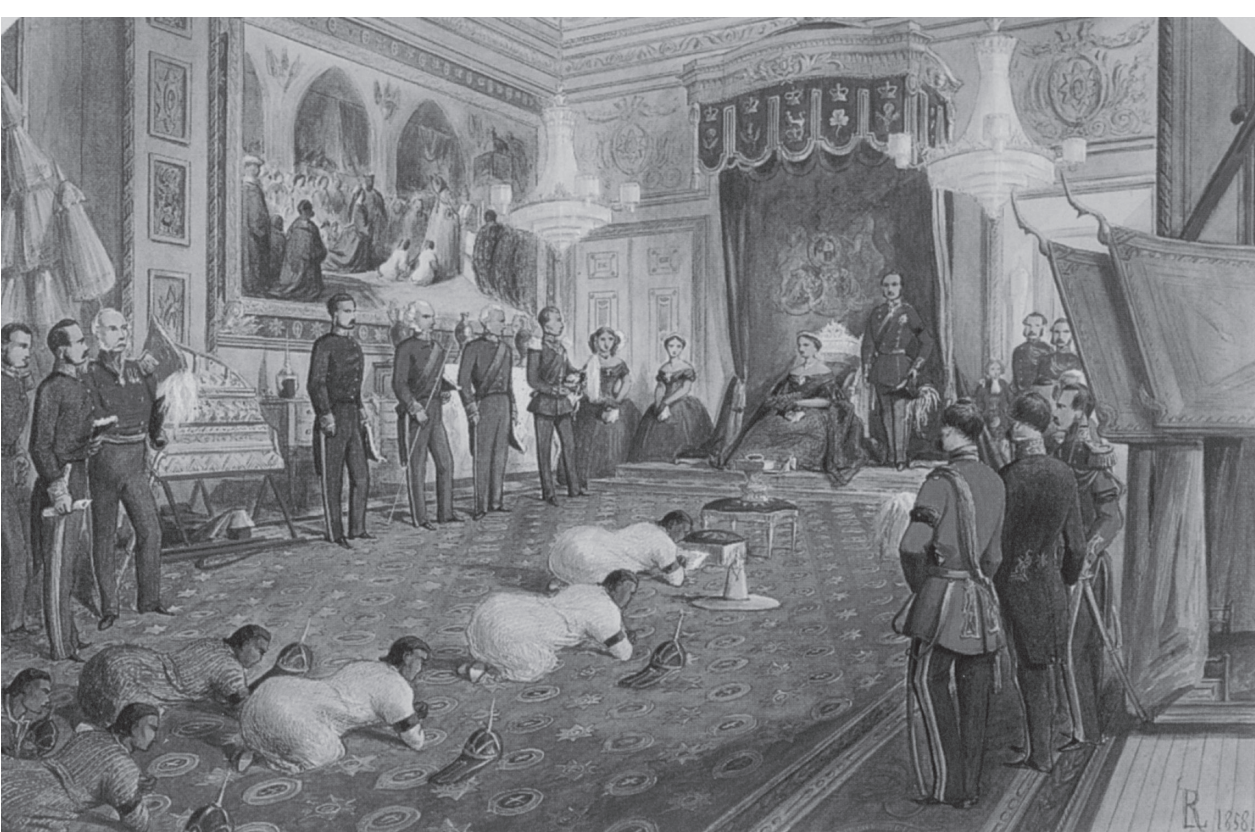
ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์

ตามหารูปต้นแบบ

ราชทูตไทยเข้าเฝ้าวิกตอเรีย
ไม่ได้อยู่ที่พระที่นั่งจักรีฯ

ประวัติศาสตร์แห่งความสำเร็จทางการทูตครั้งแรก
สมัยกรุงรัตนโกสินทร์เก่าแก่ที่สุด เกิดขึ้นเมื่อ ๑๕๖ ปี
มาแล้ว ใน พ.ศ. ๒๔๐๐ และอาจได้ข้อยุติไปนานแล้ว
ด้วยหลักฐานภาพวาดรูปราชทูตไทยเข้าเฝ้าควีนวิกตอเรีย
ซึ่งมีภาพของจริงแขวนอยู่ภายในพระที่นั่งจักรีมหา
ปราสาทจนบัดนี้ แต่หากมิใช่เพราะในอีกซีกโลกหนึ่ง
ภายในพระราชวังวินด์เซอร์ อันเป็นต้นกำเนิดของภาพนี้
ก็อ้างกรรมสิทธิ์การถือครองภาพต้นแบบเช่นกันแต่เก่า
กว่า และมีที่มาแน่นนอนกว่ายืนยันอยู่ตามหลักฐานของ
กรมศิลปากรอังกฤษ ทำให้เกิดข้อโต้แย้งที่ทำให้ต้อง
พิสูจน์เอกลักษณ์และหาข้อสรุปให้ได้ว่ารูปไหนกันแน่ที่
สมคำกล่าวอ้างว่าเป็นรูปต้นแบบดั้งเดิมที่สุดที่มีหลัก
ฐานรับรอง

ห ลัทธิฐานใหม่ : ภาพสเก็ตช์รูปราชทูตไทยถวายพระราชสาส์นแด่ควีนวิกตอเรีย ฝีมือจิตรกรเอกประจำราชสำนักชื่อ โรเบิร์ต โทมัส แลนเดลล์ เป็นภาพต้นแบบอันแท้จริงโดยมีหลักฐานอักษรย่อของผู้วาดจารึกว่า “R.1858” อยู่มุมภาพด้านล่าง ซึ่งได้รับการยืนยันโดยสำนักพระราชวังอังกฤษ (ค้นพบใหม่ที่อังกฤษ โดย ไกรฤกษ์ นานา ที่พระราชวังวินด์เซอร์เมื่อวันที่ ๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๕)

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ผู้เขียนมีโอกาสดำเนินเข้าไปชมภาพวาดราชทูตไทยถวายพระราชสาส์นของรัชกาลที่ ๔ ทรงมีไปถึงควีนวิกตอเรียพระราชินีอังกฤษ โอกาสพิเศษนี้เกิดขึ้นขณะฝึกภาควิชาของคณะมัณฑนศิลป์ที่จัดโดยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แต่ในยามปกติแล้วพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทที่ภาพนี้เก็บรักษาอยู่จะไม่เปิดให้บุคคลภายนอกเข้าไปชมด้านใน^(๑๐)

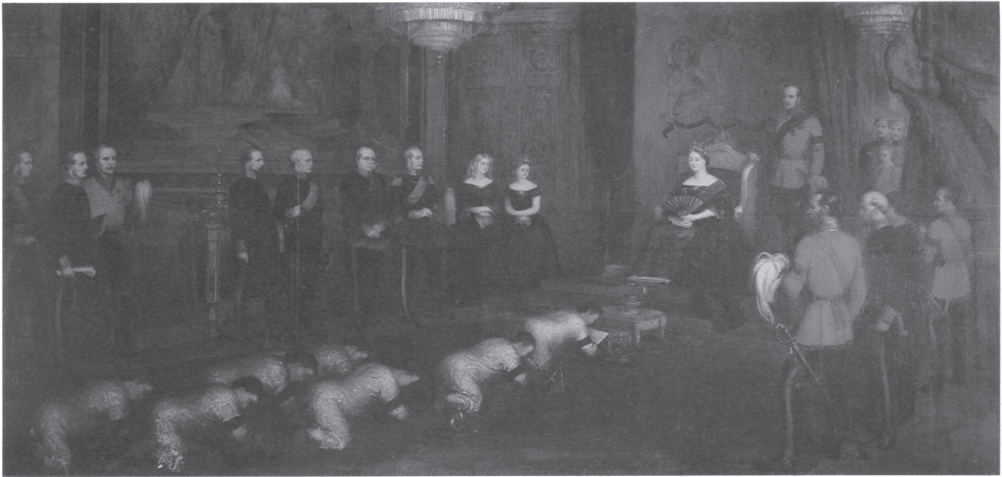
ภาพวาดนี้ใส่กรอบแขวนอยู่บนผนังของห้องพระโรงกลางคู่กันกับภาพวาดอีกรูปหนึ่งของราชทูตไทยชุดที่ไปถวายพระราชสาส์นแก่โปเลียนที่ ๓ จักรพรรดิฝรั่งเศสในสมัยรัชกาลที่ ๔ เช่นกัน

แต่ภาพราชทูตชุดพระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชุ่ม บุนนาค) ไปอังกฤษนี้มีอายุเก่าแก่กว่าและมีประเด็นแฝงมากกว่าชุดไปฝรั่งเศส กล่าวคือเป็นภาพเหตุการณ์สำคัญครั้งแรกที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงกระตือรือร้นและชวนชายที่จะติดต่อกับพระราชินีอังกฤษเอง ทว่าสวนกระแสผู้นำเอเชียคนอื่นๆ ที่กำลังต่อต้านอังกฤษ เพราะในเวลานั้นอังกฤษส่งเรือรบเข้ามาโจมตีปากกึ่งในสงครามฝิ่น และมีแนวโน้มที่จะลดบทบาทคนเอเชียด้วยการปะทะกับผู้นำเอเชียที่ฝืนความต้องการของอังกฤษซึ่งมุ่งหวังให้เอเชียเปิดเสรีการค้า ดังนั้นการที่จีนซึ่งเป็นชาติมหาอำนาจเอเชียตกอยู่ในฐานะลำบากย่อมกระทบความรู้สึกและบันทอนความเชื่อมั่นของชาวเอเชียทั้งหลายที่อ่อนแอยิ่งไปกว่าจีนจึงยอมเช็ดขยาดคนอังกฤษเป็นธรรมดา

ทว่าการที่สยามบากหน้าไปติดต่อเชื่อมสัมพันธ์กับอังกฤษและไม่สนใจกับสงครามระหว่างอังกฤษกับจีนย่อมสวนความรู้สึกของคนในพื้นที่ และสร้างความประหลาดใจให้รัฐบาลอังกฤษเอง ไม่ใช่แต่เท่านั้นสยามยังเลียนแบบการสวมักดิ์ที่เคยอ่อนน้อมต่อจีนไปทำกับอังกฤษแทน โดยส่งเครื่องราชบรรณาการที่ไม่เคยจัดส่งมาก่อน เช่น พระมหามงกุฎจำลองและเครื่องราชูปโภคชั้นสูงไปถวายพระราชินีนาถวิกตอเรีย (ต่อไปจะเรียกว่าควีน - ผู้เขียน) เหมือนที่เคยไปจิ้มก้องจีนในฐานะเมืองขึ้น สร้างความงุนงงให้ควีนมีไชน้อย^(๔๗)

หากจะพูดเกี่ยวกับภาพวาดนี้โดยเฉพาะก็ต้องเข้าใจว่าเราได้ขึ้นกรอบ ผนังอาคารเช่นพระที่นั่งจักรีฯ ย่อมหมายถึงความสำคัญและความเก่าแก่ของภาพที่เชื่อถือสืบต่อกันมา แต่ความคลุมเครือของภาพก็ยังมีอยู่บ้าง โดยหนังสือชื่อ **จิตรกรรมและประติมากรรมแบบตะวันตกในราชสำนัก เล่ม ๑** บรรยายว่าภาพนี้ไม่ปรากฏนามศิลปินผู้วาด ทั้งยังไม่ระบุปีที่วาดแน่นอน แต่อนุมานไว้เพียงว่าเป็นภาพจาก C.1857 (C. ย่อมาจากคำว่า CIRCA ซึ่งแปลว่าค.ร.ก. “โดยประมาณ” - ผู้เขียน)^(๔๘)

ความคลุมเครือนี้อาจไม่สะกิดใจคนทั่วไป เพราะการได้รับเกียรติให้แขวนอยู่ภายในพระที่นั่งอันภูมิฐานย่อมหมายถึงการยอมรับโดยคุณิ แต่คำถามที่คาใจนักอ่านรูปยังมีอยู่ เนื่องจากภาพวาดโดยช่างหลวงแล้ว มักจะมีลายเซ็นหรือชื่อย่อของผู้วาดตามด้วยปีที่วาดกำกับอยู่ด้วยเสมอ โดยเฉพาะเมื่อเป็นภาพแบบทางการเช่นนี้ การขาดข้อมูลเบื้องต้นจึงเป็นอุปสรรคต่อการชี้ชัดที่มาของภาพและตัดทอนความเชื่อมั่น แม้แต่ปีที่วาดซึ่งขาดหลักฐานก็อาจทำให้อายุของภาพคลาดเคลื่อนไปจากความจริงได้

รูปที่ ๔๑ ไม่ปรากฏนามศิลปิน พระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชุ่ม บุนนาค) ราชทูตไทยสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเข้าเฝ้าฯ สมเด็จพระราชินีวิกตอเรีย ณ พระราชวังวินด์เซอร์ สีนามัน ประมาณ พ.ศ. ๒๔๐๐ ขนาด ๑๒๐.๕ x ๒๔๒.๕ ซม. พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระบรมมหาราชวัง กรุงเทพฯ
PLATE 41 Anonymous, Phraya Montrisurivong (Chum Bunnak), Siamese Ambassador in the Reign of King Mongkut in an Audience with Queen Victoria at Windsor Castle, oil on canvas, c.1857, 120.5 x 242.5 cm., Chakri Throne Hall, Grand Palace, Bangkok.

หลักฐานเก่า : ภาพวาดรูปราชทูตไทยชุดเดียวกันแต่เก็บรักษาอยู่ภายในพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เป็นภาพลงสีน้ำมันและมีขนาดใหญ่กว่ารูปต้นแบบ ระบุว่าไม่ปรากฏนามศิลปิน และการประมาณว่าวาดใน ค.ศ. ๑๘๕๗ (พ.ศ. ๒๔๐๐) จึงยังไม่อาจพิสูจน์ว่าเป็นฝีมือใครกันแน่ แต่ไม่น่าจะเป็นภาพต้นแบบเพราะขาดหลักฐานรับรอง (ภาพจาก จิตรกรรมและประติมากรรมแบบตะวันตกในราชสำนัก เล่ม ๑)

เวลาล่วงเลยต่อมาอีก ๒๕ ปี จนเมื่อกลางปี พ.ศ. ๒๕๕๕ *หนังสือนำชมพระราชวังวินด์เซอร์* ฉบับพิมพ์ครั้งล่าสุด (Windsor Castle Official Souvenir Guide, 2012) ก็ตกมาถึงมือผู้เขียน โดยใน น.๖๔ ซึ่งบรรยายถึงห้องบัลลังก์ (Throne Room) ของควีนวิกตอเรียได้ลงภาพอันตระการตาของภาพวาดคณะราชทูตไทยชุดพระยามนตรีสุริยวงศ์ แต่อีกเวอร์ชันหนึ่งพร้อมลงชื่อผู้วาดและปีที่วาดไว้ด้วยความมั่นใจ (ดูภาพประกอบหน้า ๒)

ภาพวาดเวอร์ชันใหม่นี้ค่อนข้างแตกต่างออกไปจากภาพวาด ณ พระที่นั่งจักรีฯ ทั้งการวางท่าทางของบุคคลในภาพ สีที่ใช้วาด และองค์ประกอบทั่วไปก็ผิดเพี้ยนกันหลายมิติ แต่กลับเป็นภาพที่สำนักพระราชวังและกรมศิลปากรอังกฤษรับรองว่าเป็นภาพของเหตุการณ์จริงในวันเกิดเหตุซึ่งจิตรกรชาวอังกฤษที่มีตัวตนอยู่จริงได้บันทึกไว้เป็นหลักฐาน^(๑๗)

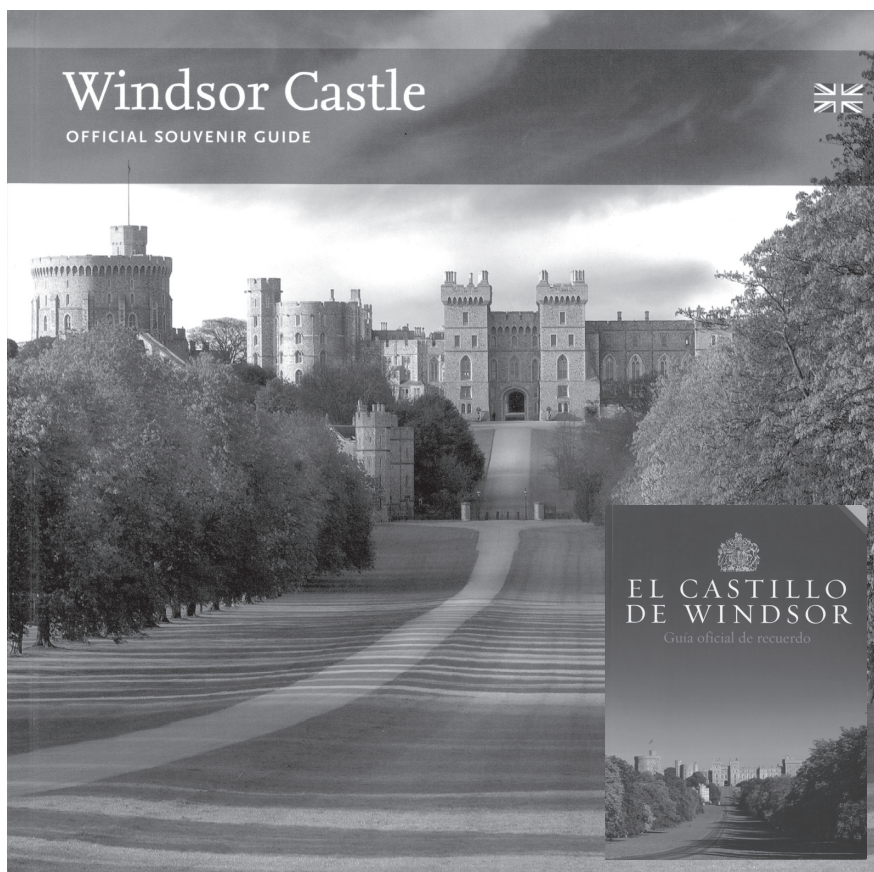
Official Souvenir Guide ของพระราชวังวินด์เซอร์ บอกอะไรกับเรา?

หนังสือแนะนำชมพระราชวังวินด์เซอร์ ฉบับปี ๒๐๑๒ วางจำหน่ายอยู่ที่ร้านขายของที่ระลึกภายในวัง แปลออกเป็น ๗ ภาษา ให้ข้อมูลเหมือนกันหมดว่า วินด์เซอร์คืออัครสถานที่ยิ่งบอกความเป็นภาพลักษณ์ของอังกฤษ และภาพพจน์ของราชบัลลังก์ที่สืบทอดมานานกว่า ๑,๒๐๐ ปี ตั้งแต่สร้างขึ้นปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๑ โดย (พระเจ้า) King William the Conqueror และเป็นพระราชมณเฑียรของอดีตนุรพมหากษัตริย์ตลอดจนพระราชินีอังกฤษถึง ๓๙ พระองค์ ตลอดเวลาที่ยังคงได้สมญานามว่าดินแดนที่พระอาทิตย์ไม่ตกดิน เป็นทั้งที่ประทับ ที่บรมราชาภิเษก ที่เสด็จออกมหาสมาคม ที่ประชุมเสนาบดี ที่ประกาศพระราชกฤษฎีกา ที่ประกาศสงคราม ที่เซ็นสัญญาสงบศึก ที่ต้อนรับพระราชอาคันตุกะ และที่รับรองราชทูตต่างประเทศ

Grand Palace, Bangkok.

รูปพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทที่ภาพวาดชุดสำเนารูปราชทูตไทยเก็บรักษาอยู่ในปัจจุบัน (ภาพจาก ไปรษณียบัตรเก่าพบที่อังกฤษ)

ปกหนังสือนำชมพระราชวังวินด์เซอร์วางจำหน่ายอยู่ที่พระราชวัง ทุกวันนี้พิมพ์ออกเป็น ๗ ภาษา เปิดเผยข้อมูลและหลักฐานภาพลัทธิรูปราชทูตไทย ฝีมือนายแลนเดลล์ออกสู่สายตาคนทั้งโลกมานานหลายสิบปีแล้ว ผู้เขียนซื้อกลับมาเป็นตัวอย่างมีภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส และสเปนก็ให้ข้อมูลแบบเดียวกันหมด

แต่รัชกาลไหนๆ ก็ไม่โดดเด่นและมีความหมายต่อวินด์เซอร์มากเท่ากับรัชกาลของควีนวิกตอเรีย (ครองราชย์ระหว่างปี ค.ศ. ๑๘๓๗-๑๙๐๑/พ.ศ. ๒๓๘๐-๒๔๔๔) โดย Official Souvenir Guide ขนานนามให้เป็นยุค Victorian Heyday หรือยุควิกตอเรียอันเรืองรอง^(๑๗)

วินด์เซอร์ที่ครั้งหนึ่งเป็นเพียงปราสาทอันเงียบเหงา ซ่อนตัวเองอยู่ในป่าเขา ห่างไกลความเจริญ แปรเปลี่ยนไปสู่ยุคทองแห่งความเฟื่องฟูในรัชสมัยวิกตอเรีย มันถูกใช้เป็นสถานที่แปรพระราชฐานสำหรับควีนผู้มากด้วยพระราชภารกิจยุ่งเหยิง

EL CASTILLO DE WINDSOR

El Salón del Trono de la Jarretera

En este salón, la Reina inviste a los nuevos Caballeros y Damas de la Jarretera con la insignia de la Orden. Fue el principal Salón del Trono de la reina Victoria, donde recibía a las visitas importantes sentada en su magnífico trono indio de marfil.

Wyatville creó este espacio combinando la antigua Sala de Recepciones Privadas del Rey con el extremo oriental de la Sala Privada o Sala de Audiencias. El arco plano que se encuentra a dos tercios del salón marca la antigua división entre aquellas dos salas, que se encontraban originalmente al principio de los aposentos del Rey. Wyattville sustituyó los techos del siglo XVII con ingeniosos diseños de escayola, que incorporan la insignia y el collar de la Orden de la Jarretera. El revestimiento del friso y la cornisa son del siglo XVII, pero la reina María instaló los paneles de roble de las paredes en la década de 1920. Las tallas de limero de Grinling Gibbons y sus ayudantes proceden de otras salas.

Cuadros

Gainsborough Dupont (1754-97), *Jorge III*, 1795

Estudio de Sir Thomas Lawrence, *Jorge IV*, hacia 1828

Sir Martin Archer Shee (1769-1850), *Guillermo IV*, 1833

Sir James Gunn (1893-1964), *La reina Isabel II*, 1954-6

Franz Xaver Winterhalter (1806-73), *El príncipe Alberto*, 1843

Franz Xaver Winterhalter (1806-73), *La reina Victoria*, 1843

Estudio de Sir Godfrey Kneller, *Jorge I*, hacia 1715

Sir Godfrey Kneller (1646-1723), *Jorge II*, 1716

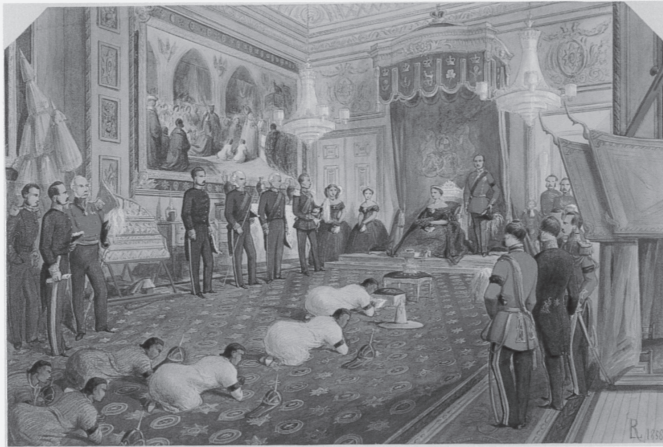
Mobiliario

Silla oficial y escabel de marfil de la India. Un regalo del Maharajá de Travancore para la reina Victoria en 1851, mostrado en la Exposición Universal el mismo año

Sillones de madera dorada de estilo gótico, un diseño de James Wyatt para el Palacio de Westminster, fabricados por John Russell y Charles Elliott, 1807

Tres mesas de entrepaño de madera dorada, principios del siglo XIX

Asientos ingleses de madera dorada de tres diseños, finales del siglo XVIII y principios del siglo XIX

ARRIBA: Recepción de embajadores de Siam, noviembre de 1857, acuarela de R.T. Landells.

ภาพด้านในหนังสือนำมาชมพระราชวัง (ฉบับภาษาสเปน) บรรยายเกี่ยวกับห้องบัลลังก์ (Garter Throne Room) ขึ้นภาพประกอบด้วยภาพทูตไทยถวายพระราชสาส์น ฝีมือนายแลนเดลล์ อันเป็นจุดเด่นและจุดขายของห้องบัลลังก์ในทัศนะชาวอังกฤษ

ควินวิกตอเรีย พระราชินีอังกฤษผู้ให้การต้อนรับคณะราชทูต ภาพนี้วาดด้วยลายเส้นโดยมีภาพสีน้ำมันต้นแบบแขวนอยู่ในห้องบัลลังก์เช่นกัน เป็นพระบรมสาทิสลักษณ์ช่วงเดียวกันกับเมื่อทรงต้อนรับราชทูตในปี ค.ศ. ๑๘๕๗

ตลอด ๖๐ ปีของการครองราชย์ และเป็นคฤหาสน์ส่วนพระองค์ของพระนางและพระสวามี (เจ้าชายอัลเบิร์ต) ที่ตัดสินพระทัยย้ายมาประทับในชนบท เจ้าชายมีแผนที่จะต่อเติมปราสาทหลังเก่าให้เป็นวังแห่งใหม่ที่ล้อมรอบอยู่ด้วยสวนขนาดใหญ่เพื่อจะได้อยู่อาศัยได้ทุกฤดูกาล ทรงสร้างหอพระสมุดส่วนพระองค์โดยมีโรงพิมพ์ย่อมๆ อยู่ภายใน และได้สร้างคลังเก็บภาพวาดขนาดใหญ่ที่เต็มไปด้วยภาพจิตรกรรมฝีมือศิลปินดังประจำยุค ซึ่งทั้ง ๒ พระองค์โปรดปราน และยังอยู่ในสภาพสมบูรณ์แม้จนทุกวันนี้ ส่วนหนึ่งเป็นภาพวาดระบายสีมากถึง ๗,๐๐๐ ภาพ และภาพเขียนภาพสเก็ตช์อีกมากกว่า ๔๐,๐๐๐ ภาพ ภาพสะสมชุดใหญ่อยู่ในกลุ่มงาน Royal Collection อันโด่งดังไปทั่วโลก^(๔)

ควีนทรงใช้เวลาเกือบตลอดทั้งปีทีวินด์เซอร์ ในขณะที่ประสูติพระราชโอรสธิดาต่อเนื่องกันถึง ๙ พระองค์ ปราสาทเก่าค่อยๆ กลายเป็นบ้านหลังใหญ่และห้องทรงงานในเวลาเดียวกันที่เหล่าเสนาอำมาตย์ต้องพากันเดินทางจากนครหลวงมาเข้าเฝ้าถวายรายงานข้อราชการ เป็นเหตุผลสำคัญทำให้วินด์เซอร์ต้องปรับตัวเองขึ้นมาเป็นท้องพระโรงอันหรูหราและมีชีวิตชีวา มิใช่เพียงการเข้าเฝ้าของขุนนางใหญ่น้อย แต่ยังใช้เป็นที่ต้อนรับแขกเหรื่อต่างประเทศ ผู้ที่มีสกุล และทูตานุทูตต่างชาติที่เวียนมาเยี่ยมเยียนอย่างสม่ำเสมอเพื่อชมพระบารมี^(๓)

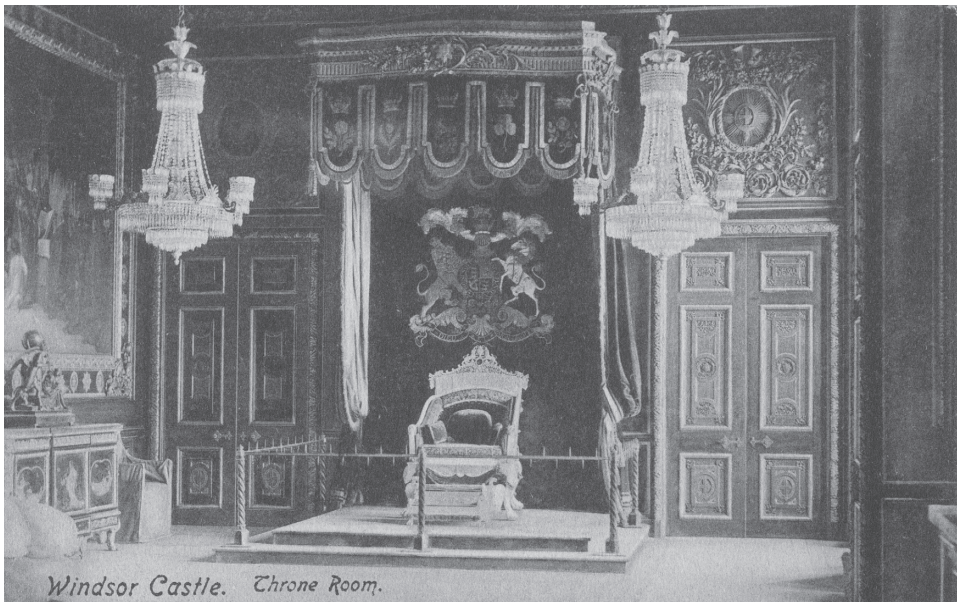
กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ของยุโรปแทบทุกพระองค์เมื่อมาถึงอังกฤษก็ต้องเสด็จมายังที่นี่เพื่อเข้าเฝ้าควีน รวมถึงมหาราชเรื่องพระนามมีอาทิ พระเจ้าหลุยส์ ฟิลิปแห่งราชวงศ์บูร์บงของฝรั่งเศส, พระเจ้าชาร์ลส์ที่ ๑ แห่งราชวงศ์โรมานอฟของรัสเซีย และพระเจ้าโนโปเลียนที่ ๓ แห่งราชวงศ์โบนาปาร์ตของฝรั่งเศส เป็นต้น และจากการที่พระราชกรณียกิจมากมายของควีนเกิดขึ้นที่นี่ ทำให้เกิดความจำเป็นต้องปรับปรุงสิ่งก่อสร้างภายในเสียใหม่ให้ประยุกต์ใช้ได้กับพระราชกรณียกิจทางราชการในฐานะประมุขแห่งอังกฤษ ห้องพระโรงเก่าได้ถูกต่อเติมใหม่หมดเป็นห้องพระโรงขนาดย่อมหรือห้องพระราชพิธีต่างๆ เรียกว่า State Apartments ตามความจำเป็นในการใช้สอย ผังของปราสาทถูกปรับปรุงใหม่ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๘๔๐ (พ.ศ. ๒๓๘๓) มีชื่อเรียกเป็นสัดส่วนตามความสำคัญรวม ๒๓ ห้อง (พระราชพิธี) ตามลำดับ คือ

๑. Grand Staircase
๒. Grand Vestibule
๓. Waterloo Chamber
๔. Ante-Throne Room

- ๕. King's Drawing Room
- ๖. King's Bedchamber
- ๗. King's Dressing Room
- ๘. King's Closet
- ๙. Queen's Drawing Room
- ๑๐. King's Dining Room
- ๑๑. Queen's Ballroom
- ๑๒. Queen's Audience Chamber
- ๑๓. Queen's Presence Chamber
- ๑๔. Queen's Guard Chamber
- ๑๕. St. George's Hall
- ๑๖. Lantern Lobby
- ๑๗. Green Drawing Room
- ๑๘. Crimson Drawing Room
- ๑๙. State Dining Room
- ๒๐. Octagon Dining Room
- ๒๑. China Corridor
- ๒๒. Grand Reception Room
- ๒๓. Garter Throne Room

ภาพทั้งหมดใน Official Souvenir Guide สะท้อนเรื่องราวความยิ่งใหญ่ของราชบัลลังก์อังกฤษ ที่มีควีนเป็นศูนย์กลาง และมีตัวพระราชวังเป็นฉากอธิบายเรื่อง โดยมีห้องๆ หนึ่งเรียก Garter Throne Room เป็นฉากใหญ่ที่มีคณะราชทูตไทยเป็นตัวละคร นำโดยพระยามนตรีสุริยวงศ์ด้วยเหตุผลบางอย่างที่ชาวสยามในยุคนั้นไม่สามารถเข้าถึงได้

แต่อะไรที่ทำให้ปี ค.ศ. ๑๘๕๗ ที่ราชทูตไปนั้นเป็นปีที่ต้องจดจำจนเกิดสถานการณ์บางอย่างติดตามมา และมีส่วนผลักดันทำให้โครงการนี้อุบัติขึ้นเป็นเรื่องที่จะถูกวิเคราะห์ต่อไป

ภาพห้องบัลลังก์จริงในยุคของควีน มีลักษณะเด่นเป็นห้องโถงยาวใช้ประกอบพระราชพิธีสำคัญ ๆ ที่เกิดขึ้นในรัชสมัยและเป็นฉากของการต้อนรับราชทูตไทย (บน) และ (ล่าง) ชุ่มเหนือบัลลังก์ และตราราชวงศ์อังกฤษบนพรมติดผนัง โปรดสังเกตรูปพระแท่นบัลลังก์ทำด้วยขาช้างแกะสลักจากอินเดีย ภาพด้านล่างถ่ายเมื่อควีนสวรรคตแล้ว ทางการได้สร้างรั้วเหล็กล้อมบัลลังก์ไว้เพราะในรัชกาลต่อมาห้องนี้ไม่ถูกใช้อีกเลย (ภาพจาก ไปรษณียบัตรเก่าพบที่อังกฤษ)

ปัจจัยภายในและภายนอก เบื้องหลังการมาของชาวสยาม เป็นเรื่อง “วัดใจกัน”

ปี ค.ศ. ๑๘๕๗ (พ.ศ. ๒๔๐๐) ที่ชาวสยามเดินทางไปวินด์เซอร์มิใช่เหตุบังเอิญแต่อย่างใด แต่เป็นการวางแผนล่วงหน้าโดยไตร่ตรองไว้ก่อนแล้ว แม้ตามประวัติจะถูกบันทึกว่า เซอร์จอห์น เบาริง ราชทูตอังกฤษ เป็นผู้แนะนำรัชกาลที่ ๔

ให้ทรงจัดส่งคณะทูตไปติดต่อกับควีนโดยตรง ภายหลังความสำเร็จในการทำสัญญาการค้าและพาณิชย์ด้วย (คือสนธิสัญญาเบาริง - ผู้เขียน) ในปี ค.ศ. ๑๘๕๕ (พ.ศ. ๒๓๙๘) และเซอร์จอห์นเองก็เป็นคนเจ้ากี้เจ้าการจัดหาเรือรบอังกฤษเข้ามารับคณะทูตถึงกรุงเทพฯ แล้วยังนำกลับมาส่งเพื่อไม่ให้เป็นกังวลก็ตาม^(๑๔)

แต่นั้นก็เป็นเพียงข้อสันนิษฐานด้านเดียวเท่านั้น เพราะในมุมมองอีกด้านหนึ่งแล้วอังกฤษไม่จำเป็นต้องแสดงความกระวีกระวาดจนเกินเหตุเพราะสัญญากับสยามก็เป็นอันตกลงทำกันเป็นที่เรียบร้อยแล้วตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๘๕๕ จึงไม่มีเหตุผลที่เซอร์จอห์นจะต้องผลักดันให้สยามรีบส่งทูตไทยตามออกไปให้เปลืองเงินเปลืองเวลาโดยใช้เหตุ อีกทั้งเซอร์จอห์นก็ยังพะว้าพะวังและติดพันอยู่กับสงครามฝิ่นที่เมืองจีน แม้จะขอเรือรบเพิ่มลักล้าจาก

ภาพข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์อังกฤษ เป็นภาพพระราชพิธีสำคัญ เมื่อควีนเสด็จออกต้อนรับพระเจ้านโปเลียนที่ ๓ ภายในห้องบัลลังก์ แสดงถึงความสำคัญของห้องนี้จะถูกใช้ต่อเมื่อมีพระราชพิธีใหญ่เป็นกรณีพิเศษเท่านั้น (ภาพจาก THE ILLUSTRATED LONDON NEWS, 28 April 1855)

APRIL 21, 1866

THE ILLUSTRATED LONDON NEWS

385

"THE FAVOURITE OF FORTUNE."

DR. WERTHAU MARROU's comedy now performing at the Haymarket bids fair to prove the drama of the season, and, as it is a legitimate composition, depending on dialogue and character, the public may be congratulated on possessing a production which is deserving of critical approbation. The sparkle and pith of the conversation render it effective, and lend a tone of elevation to the topics introduced that commends itself to the enlightened auditor. The first two acts exhaust, however, the comic vein, and the two that succeed are of a serious kind. Here the interest becomes sentimental, and the play of feeling commences. Helen Lorington has raised Mr. Annerly's suspicion, and the poor girl is subject to his stern rebuke. She shrinks naturally enough from a charge that almost destroys her self-respect; but, knowing that her lover is in error, and that neither can help them out of a false position, she heroically preserves a stolid silence, which seems to him indifference, and adds to the sting of the supposed insult under which he is suffering. Our illustration on page 384 exhibits Mr. Sothorn and Miss Daville while suffering the agony of an undesired reproach, and it must be acknowledged that they interpret the situation admirably. The comic accessories, too, are in good taste.

THE KING OF SIAM.

We give, on this page, a Portrait of the King of Siam in his court dress, which is formed of cloth of gold thickly encased with diamonds. His Majesty is sixty-one years of age. He is a good Siamese, Pali, and English scholar, and an anxious inquirer after knowledge of all kinds. He is very courteous to foreigners, and is well beloved by his subjects. Under his rule Siam has made rapid strides. Thirty years ago there was not a foreign ship in the Menam, on which river, about twenty miles above its mouth, Bangkok, the capital of Siam, is situated. There are now about 150, besides the native craft and Chinese junks, which are very numerous. Within the last few years several bridges, some of them of iron, have been built; and a road, seven miles long, has been cut through the city; steam-dredges for deepening the canals have been built; and, among other improvements, a police force, on the principle of the East India Company force, has been established. His Majesty is well supported in his reforms by an excellent Prime Minister. Through

THE KING OF SIAM IN STATE COSTUME.

a mistake of the photographer, we gave, in our Number for March 17, a portrait of the present Monarch at that of the second King, who died a short time ago. No successor has been appointed, so that the Monarch whose portrait we have engraved is now supreme King.

We give also a group of the celebrated Amazons of Siam. These doughty warriors are always in attendance on his Majesty's wives and children when they go out.

Both the illustrations are from photographs by Mr. John Thomson, of Singapore.

EPSOM SPRING MEETING.

TATTLETALK CORNER. TIME has made some wondrous changes at Epsom. For the sake of "the ginea sum" on the Grand Stand the beautiful Derby and Oaks courses, which began in the Warren, has been abandoned for a very bad one. The Surrey labourers in smock, who got eightpence a day to "make a wale for the horse-race," no longer retired between two and four to dine in the tents or the town, but run their seven events off the reel. Year by year the crowd thickens on the hill, so that soon there will be hardly standing-room; and, in short, there is nothing left of the old regime but that eternal Tattenham Corner. The jockeys dread it a little; and, when a large body of horses come round it all together, as a jockey once observed, "we are like a great floating body, not one of our horses seem to be on their legs." Bull, with the exception of a few "cannon," it is remarkable how very seldom a horse meets with a mishap, or even gets knocked out of its stride. This year it was rather a fatal spot. In the City and Suburban Handicap, which our engraving represents, Ostregor, Brabant, and Obit and Obit very narrowly escaped a collision; and, in the Hesthote Plate, Lytham and Starnish fouled each other, and fell, and Oustance, the rider of the former, was removed to town in a fainting fit, and was found to have his collar-bone fractured in two places. The race for the City and Suburban Handicap was won very easily by Delight, whose trial, in the opinion of his stable and the public, had reduced it to a certainty, and his most formidable opponent, Mephitis, was disposed of before he reached "The Corner" by breaking a bloodvessel. As he, however, Delight was easily by three lengths, and came to 6 to 1 for the Chester Cup, besides being fancied by a few for the Derby. He is by Ellington dam by Thorough both winners of that race.

91 ระเบียบมณฑลรัชกาลที่ ๔ ในหน้าหนังสือพิมพ์อังกฤษ พระองค์ทรงเป็นที่รู้จักของคนอังกฤษ และตลอดรัชกาลที่ ๔ อังกฤษและสยามก็สามารถรักษามิตรภาพไว้ได้บนพื้นฐานของความเข้าใจกันเป็นอย่างดี (ภาพจาก THE ILLUSTRATED LONDON NEWS, 21 April 1866)

อินเดียให้ไปช่วยรบที่จีนก็ยิ่งถูกปฏิเสธรเพราะมีกฎเกิดขึ้นภายในกองทัพอังกฤษที่อินเดีย ดังนั้นการไปของทูตไทยจึงน่าจะเป็นความกระตือรือร้นของฝ่ายสยามมากกว่าอังกฤษและต้องมีเหตุผลอย่างอื่นเป็นเดิมพัน^(๖)

ด้วยเหตุฉะนั้นหากพิจารณาสาเหตุของโครงการนี้ด้วยการตีความจากเหตุผลรอบด้านก็จะพบพระราชกุดโลบายของรัชกาลที่ ๔ ในอันที่จะ "วัดใจ" คนในและคนนอกที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับกการทำสนธิสัญญาเบาริ่งโดยตรง แล้วยังจะได้ทดสอบความรู้สึกของฝ่ายตรงข้ามในภาวะวิกฤติ และค้นหาจุดอ่อนของนโยบายล่าเมืองขึ้น

ของอังกฤษในคราวเดียวกันอีกด้วย ในทางกลับกันทางอังกฤษเองก็มีแรงจูงใจจากปัจจัยภายในและภายนอกบีบคั้นเข้ามาในระยะเดียวกันกดดันทางอ้อมให้อังกฤษชวนชวายุที่จะตอบสนองความต้องการของสยามอย่างรวดเร็วทันใจ ทั้งที่ไม่ใช่ นโยบายเร่งด่วนที่จะต้องเอาใจสยามเพราะความเกรงกลัวอำนาจแต่อย่างใด

ประเด็นแห่งของสยามในโครงการส่งทูตไปลอนดอนจึงมีนัยยะสำคัญจากเหตุปัจจัยภายในและภายนอกต่อไปนี้

ปัจจัยภายใน :

คัดทอนอำนาจกลุ่มขุนนางตระกูลขุนนาค

การที่ขุนนางตระกูลขุนนาคเป็นกลุ่มอำนาจที่สนับสนุนและส่งเสริมให้รัชกาลที่ ๔ เสวยราชย์เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ทำให้ขุนนางกลุ่มนี้กลายเป็นผู้บงการอยู่เบื้องหลังราชบัลลังก์ ตลอดจนควบคุมระบบบริหาร เศรษฐกิจและการคลังของประเทศ แต่เพียงกลุ่มเดียว ส่งผลให้รัชกาลที่ ๔ ไม่ทรงสามารถบริหารประเทศด้วยพระองค์เองหรือใช้พระราชอำนาจที่ทรงมีดังที่ควรจะเป็น ดังนั้นการที่อังกฤษแผ่อิทธิพลเข้ามายังเอเชีย และกดดันสยามให้เปิดเสรีการค้าจึงย่อมจะขัดขวางและจำกัดขอบเขตการแสวงหาประโยชน์ของกลุ่มขุนนางที่เคยวางอำนาจฝ่ายเดียว ให้ต้องลดบทบาทของพวกเขาตนลงโดยอัตโนมัติ

ขุนนางชั้นผู้ใหญ่จากตระกูลขุนนาคใช้คนจีนเป็นแขนขาและเครื่องมือในการบริหารระบบเศรษฐกิจและการค้าก่อนที่อังกฤษจะเข้ามา โดยจัดให้มีระบบเจ้าภาษีนายอากรขึ้นเป็นหน่วยงานหาเงินเข้าท้องพระคลัง คนจีนซึ่งรู้จักค้าขายและแสวงหาทรัพย์สินเก่งกว่าไทย สามารถดำรงอยู่อย่างมั่นคงและเข้าได้ดีกับกลุ่มศักดินาไทยซึ่งมอบอำนาจให้บริวารของตนควบคุมจีนอีกทีหนึ่ง บริวารของกลุ่มขุนนางมีตำแหน่งสูงเป็นเจ้าเมืองและข้าราชการต่างก็สนับสนุนช่วยเหลือคนจีนเหล่านี้ ให้ทำการประมูลภาษีอากรเข้าหลวงและมีฐานะพิเศษเป็นอภิไถ่ของภาครัฐ

คนจีนระดับหัวหน้าได้รับการปูนบำเหน็จ และได้บรรดาศักดิ์มีสิทธิทางกฎหมายเหนือราษฎรทั่วไป การให้คนต่างด้าวมาเป็นผู้ดำเนินการทางการคลัง นับเป็นจุดบกพร่องอย่างร้ายแรงเพราะรัฐบาลไม่สามารถควบคุมบุคคลกลุ่มนี้ได้จริงจาง ก่อให้เกิดการทุจริตเงินจากราษฎรโดยทางการไม่สามารถลงไปตรวจสอบได้ นอกจากนั้นคนจีนยังได้รับผลประโยชน์มากมายจากการมีความสัมพันธ์กับข้าราชการผู้ใหญ่ในราชสำนัก ในลักษณะตอบแทนบุญคุณซึ่งกันและกัน อันเป็นการคอร์รัปชันเชิงนโยบาย ซึ่งดำเนินเรื่อยมาอย่างเป็นระบบ^(๘)

และจากการที่เจ้าพระยาพระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหม (ดิศ บุนนาค - ต่อมาเป็นสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ และพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา (ทัต บุนนาค - ต่อมาเป็นสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ) จางวางพระคลังสินค้าเป็นขุนนางชั้นผู้ใหญ่และผู้นำตระกูลบุนนาค ที่ได้รับผลประโยชน์จากระบบเจ้าภาษีนายอากรตลอดมา เนื่องจากระบบพระคลังสินค้า เป็นหน่วยงานหลักที่กำกับดูแลการค้าและการจัดเก็บภาษีโดยตรงอยู่แล้ว จึงเป็นผู้ควบคุมและมีความสัมพันธ์อยู่กับเจ้าภาษีชาวจีนในลักษณะของการให้การอุปถัมภ์แก่ชาวจีน และเป็นผลให้ขุนนางตระกูลนี้ได้เข้าไปมีอิทธิพลในหมู่ชาวจีนที่ควบคุมเศรษฐกิจของประเทศและยังเป็นช่องทางทำให้สามารถเพิ่มพูนความมั่งคั่งร่ำรวย และฐานะของตระกูลของตนมากยิ่งขึ้นอย่างต่อเนื่อง

คณะราชทูตไทยผู้มีโอกาสเข้าเฝ้าควีน ถูกเชิญไปถ่ายภาพด้วยกล้องถ่ายรูปในสตูดิโอ จากนั้นหนังสือพิมพ์อังกฤษจึงได้วาดทับรูปถ่ายด้วยลายเส้นเพื่อตีพิมพ์ลงข่าวให้สังคมรับรู้ คนกลางคือ ฯพณฯ พระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชุ่ม บุนนาค) ผู้ถวายพระพรราชสาส์นแด่ควีนในวันเกิดเหตุ (ภาพจาก THE ILLUSTRATED LONDON NEWS, 5 Dec. 1857)

นอกจากนี้ลักษณะดังกล่าวยังมีส่วนสำคัญชักนำให้อิทธิพลของขุนนางตระกูลขุนนาครสร้างความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ขยายวงกว้างออกไปครอบคลุมขุนนางระดับต่างๆ ตามหัวเมือง อันเป็นการสร้างฐานอำนาจรองรับฐานะและบทบาททางการเมืองและเศรษฐกิจของขุนนางตระกูลนี้ให้กว้างขวางออกไปอย่างมาก

ปัญญาค่อยบังเกิดขึ้นเมื่ออำนาจของอังกฤษแผ่ขยายเข้ามา สนธิสัญญา (เบริง) ที่รัฐบาลอังกฤษนำมายื่นคำขาดต่อสยามก็คือ การบังคับให้สยามยกเลิกระบบผูกขาดของกรมพระคลังสินค้า และเปลี่ยนมาเป็นเก็บภาษีแทน ซึ่งแนวทางดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ทางการค้า และความมั่งคั่งของขุนนางตระกูลขุนนาคร และตัดช่องทางการแสวงหาประโยชน์จากแผ่นดินซึ่งในเวลานั้นอยู่ในความผูกขาดของสมเด็จพระยาบรมมหาราชวัง (ดิศ ขุนนาคร) และสมเด็จพระยาบรมมหาราชวังพิชัยญาติ (ทัต ขุนนาคร) แทบทั้งสิ้น จึงไม่เป็นเรื่องแปลกแต่อย่างใดที่สมเด็จพระยาทั้ง ๒ ท่านได้คัดค้านสนธิสัญญายกเลิกการผูกขาดการค้าของรัฐบาลอังกฤษอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะสมเด็จพระยาบรมมหาราชวังพิชัยญาติ (ทัต ขุนนาคร) นั้น กล่าวกันว่าเป็นผู้ที่คัดค้านอย่างแข็งขันที่สุด เนื่องจากสนธิสัญญาดังกล่าวมีผลกระทบต่อกิจการการค้าของท่านเป็นอย่างมาก ดังที่ เซอร์จอห์น เบริง ได้บันทึกไว้ขณะที่มีการเจรจาทำหนังสือสนธิสัญญากันอยู่ ดังความว่า “...สมเด็จพระองค์น้อยนั้นได้ข่าวว่าเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์อย่างมากในการทำการเฉพาะแต่ลำพัง (โมนโปลีย์) ตามที่เป็นอยู่ในเวลานี้ เพราะฉะนั้นจึงเป็นหัวหน้าที่มีความขัดขวางมาก...” (๙)

ด้วยเหตุผลนี้การที่รัชกาลที่ ๔ ทรงส่งราชทูตซึ่งเป็นขุนนางในตระกูลขุนนาครไปอังกฤษก็เท่ากับต้องการให้ขุนนางได้ไปเห็นอำนาจอังกฤษถึงในวัง เพื่อเหล่านายนางจะได้ตระหนักถึงฐานะและฤทธิ์เดชของอังกฤษที่กำลังเข้ามาเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของสยามที่ขุนนางตระกูลขุนนาครเคยมีอิทธิพลอยู่เพียงกลุ่มเดียว การยื่นมืออังกฤษมาใช้ย่อมเป็นการสั่งสอนทางอ้อมให้พวกขุนนางได้เตรียมตัวเตรียมใจ ที่จะลดบทบาทและความมั่งคั่งใหญ่โตของตนให้ลดลงแบบสมัครใจและถอดใจไปเอง แทนที่จะต้องใช้อำนาจอธิปไตยของพระราชอาเป็นเครื่องมือจัดการ ซึ่งได้ผลน้อยกว่าหรืออาจไม่ได้ผลเลย

ปัจจัยภายนอก :

สภาพความดื้อรั้นและกระหายสงคราม

ระหว่างปี ค.ศ. ๑๘๕๕-๑๘๕๗ (พ.ศ. ๒๓๙๘-๒๔๐๐) เมื่ออังกฤษมุ่งจะพิชิตเอเชียอยู่นั้น อังกฤษก็ถูกต่อต้านอย่างหนักจากชาติมหาอำนาจดั้งเดิมที่เคยปกครองเอเชียมาก่อน ไม่ว่าจะเป็นราชวงศ์โมกุลแห่งอินเดีย หรือราชวงศ์ชิงแห่งจีน ชาติเก่าแก่และทรงอำนาจเช่นจีน เชื่อว่าตนเป็นศูนย์กลางความเจริญและศูนย์กลางอำนาจประจำภูมิภาค ดังนั้นหากชาติใดก็ตามที่ต้องการจะคบค้าหรือติดต่อกับจีนก็ต้องยอมอ่อนน้อมถ่อมตนเข้ามาสวามิภักดิ์ก่อนหรือที่เรียกว่ามาจิ้มก้อง แม้จะเป็นชาติใหญ่โตมาจากยุโรปก็ตาม ทศกศิเช่นนี้สวนทางกับแนวคิดของคนยุโรป ซึ่งเชื่อว่าเอเชียเป็นดินแดนป่าเถื่อนและล้าหลังกว่ายุโรป^(๗)

ความคิดชาตินิยมในอังกฤษก่อตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว เมื่อฐานะการเงินของรัฐบาลดีขึ้นอันเป็นผลมาจากภาคอุตสาหกรรมที่แข็งแกร่ง ถึงบางคราวจะมีเสียงคัดค้านจากประชาชนหัวอนุรักษ์นิยมแบบคนอังกฤษทั่วไปอยู่บ้าง ทว่าความเจริญทางด้านอุตสาหกรรมก็เป็นข้ออ้างให้หาแหล่งระบายสินค้าใหม่ๆ และหาแหล่งทรัพยากรอันเป็นวัตถุดิบที่จำเป็น การทำสงครามเพื่อช่วงชิงดินแดนเพิ่มเติมอยู่เรื่อยๆ เพื่อตอบโต้การดูหมิ่นทางการทูต การแก้ปัญหาหนี้ค้างชำระ หรือเมื่อการเจรจาลงนามในสนธิสัญญาการค้าล้มเหลว กลายเป็นความชอบธรรมในการดำเนินนโยบายแบบคุกคามของอังกฤษแม้ในยามที่ยังไม่ชัดเจนว่าดินแดนใหม่เหล่านั้นจะให้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจและทางยุทธศาสตร์เพียงใด แต่จักรวรรดิก็ต้องขยายตัวต่อไปเนื่องจากมีต้นทุนที่ต่ำมาก และเดินหน้าได้ทันที

โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากที่ต้องสูญเสียโลกใหม่คือสหรัฐอเมริกาไปในปี ค.ศ. ๑๗๘๓ อังกฤษก็หันมามองทวีปเอเชียอย่างใจจดใจจ่อ และหวังผลว่าหากได้ครอบครองก็จะทดแทนสิ่งที่ตนสูญเสียไป

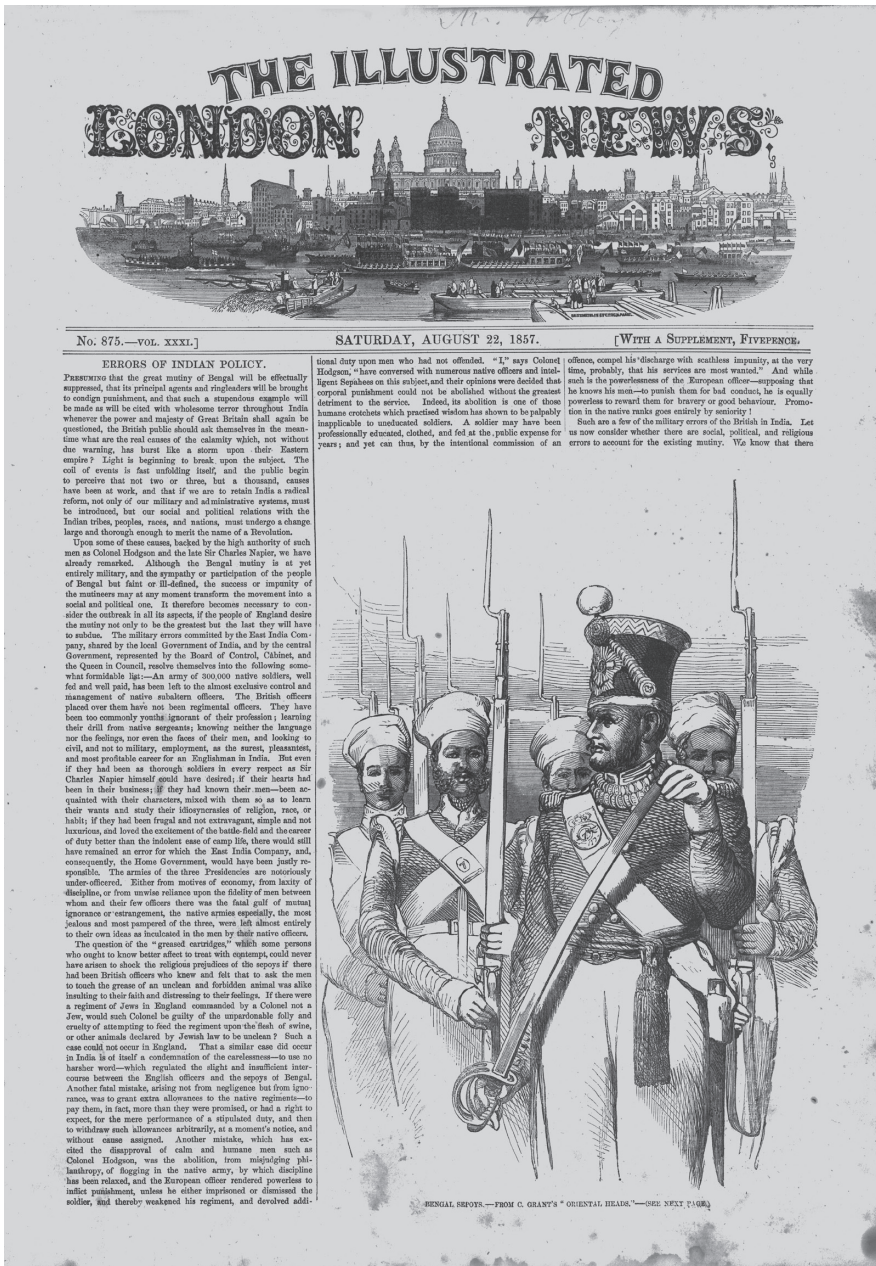
เมื่อคนอังกฤษเดินทางมาถึงเอเชียก็พบว่า ชาวตะวันออกคือชนชาติแห่งความล้าหลัง และขาดคุณสมบัติที่จำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนา สวนทางกับพวกตนที่มุ่งมั่นในหลักการของชีวิตที่เป็นอัตรา และความร่ำรวยที่สัมผัสได้ จึงมุ่งเน้นตามแนววิทยาศาสตร์ที่พิสูจน์ได้ และแสวงหาแต่ปัจจัยในการดำรงชีพ ไม่ซ้าักิพบสังสรรรรมทางโลกที่ส่งเสริมความก้าวหน้าและการสร้างฐานะเพียงด้านเดียว ด้วยเหตุผลนี้ชาวอังกฤษซึ่งมีลัทธิทุนนิยมและการปฏิวัติอุตสาหกรรมเป็นแรงขับเคลื่อนจึงเกิดการแข่งขันและผลักดันตนเองไปสู่เศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง จึงมีความคิดเห็นแตกต่างจากคนเอเชียอีกซีกโลกหนึ่ง

โดยสิ้นเชิง ราษฎรในเอเชียยังต้องทำงานเพื่อความอยู่รอดโดยส่งผลผลิตทุกอย่าง และอุทิศแรงงานของตนขึ้นตรงต่อจุดศูนย์กลางคือข้าราชการและขุนนางในราชสำนักซึ่งก็ทำงานแทนพระมหากษัตริย์อีกทีหนึ่ง^(๖)

ในระบบการเมืองการปกครองแบบเอเชีย กษัตริย์จะเป็นผู้รับผลประโยชน์จากเหล่าขุนนางข้าราชการก็โดยการแต่งตั้งและให้อำนาจ ขุนนางแต่ละชั้นจะดักตวงผลประโยชน์จากราษฎรด้วยวิธีการต่างๆ โดยมีผู้สืบทอดอำนาจดำเนินการจัดเก็บผลประโยชน์เหล่านั้นเป็นช่วงๆ วิธีนี้เรียกผูกขาดการกระจายอำนาจ ช่องทางหาผลประโยชน์จากทรัพย์สินแผ่นดินมีมากกว่าที่กษัตริย์จะดูแลได้ทั่วถึง เพื่อความสะดวกในการบริหารจัดการขุนนางชั้นผู้ใหญ่ระดับเสนาบดี มีอำนาจแต่งตั้งหน่วยงานหนึ่งที่สามารถผูกขาดการเก็บผลประโยชน์ในรูปส่วยอากรจากไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินอีกทีหนึ่ง หน่วยงานนี้เรียกระบบเจ้าภาษีนายอากร ผลประโยชน์ที่เก็บได้เรียกงบประมาณแผ่นดิน ซึ่งถูกนำขึ้นถวายให้กษัตริย์ จากงบประมาณนี้กษัตริย์จะนำมาแจกจ่ายเลี้ยงขุนนาง และข้าราชการต่อไป แต่การจัดสรรงบประมาณที่กำกับโดยขุนนางผู้ประพฤติมิชอบเป็นช่องโหว่ที่ทำให้งบประมาณแผ่นดินรั่วไหลได้ง่าย สิ่งนี้เป็นสาเหตุของความเสื่อมในระบบแบบเอเชีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบผูกขาดการกระจายอำนาจของขุนนางชั้นผู้ใหญ่ เป็นสิ่งที่ฝรั่งรับไม่ได้

บรรดาข้าหลวงอังกฤษฝีมือดีที่ถูส่งเข้ามายังจีนต่างมีความเห็นพ้องกันว่า เสรีภาพในการค้าขายระหว่างภาครัฐและเอกชนถูกปิดกั้นด้วยอภิสิทธิ์พิเศษของเจ้านายและขุนนางจีนผู้ใกล้ชิดของจักรพรรดิ กลุ่มคนพวกนี้มีอำนาจสิทธิขาดในการติดต่อค้าขายกับชาวต่างประเทศ การหาเงินเข้าท้องพระคลัง และกีดกันการแสวงหาผลประโยชน์ของพ่อค้าเอกชนต่างชาติ ล้วนเป็นอุปสรรคขัดขวางการแทรกซึมของคนอังกฤษ การบังคับใช้มาตรการกีดกันของรัฐบาลอังกฤษ สร้างความรำลึกในความรู้สึกของชาวจีน ทั้งยังพิสูจน์ว่ามาตรการแบบอังกฤษใช้วัดกับวิธีการดำเนินธุรกิจแบบจีนไม่ได้

ตลอดคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ นับว่าเป็นระยะเวลาที่ดุลแห่งอำนาจเปลี่ยนแปลงไปและนำให้นักความเจริญไปตกอยู่ทางซีกโลกตะวันตกมากกว่าซีกโลกตะวันออก ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ยังนับได้ว่าประเทศจีนมีความเจริญมากกว่าในซีกโลกตะวันตก การประดิษฐ์คิดค้นและความเจริญทางด้านวัตถุของจีนก็นับว่ายังล้าหน้า แต่ครั้งถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ประเทศทางซีกตะวันตกเริ่มก้าวรุดหน้า นำด้วยนักวิทยาศาสตร์ นักคิด นักเขียน และนักประดิษฐ์ อันเกิดจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในอังกฤษ ลักษณะการทำสงครามของซีกโลกตะวันตกก็เปลี่ยนไปจาก

ภาพกองทหารซีปอยในยามปกติ ขึ้นหน้าหนึ่งประกอบข่าวการกบฏของทหารกองนี้ สร้างความ
 มัวหมองให้นโยบายปกครองอินเดียของอังกฤษซึ่งดำเนินมาอย่างผิดพลาด (ภาพจาก THE
 ILLUSTRATED LONDON NEWS, 22 August 1857)

ที่เคยทำสงครามกันเอง เพราะสาเหตุทางศาสนาหรือเพราะสาเหตุการสืบราชสมบัติ มาเป็นจัดกองทัพบกมายังดินแดนที่เขาคิดว่าไม่เจริญเป็นการหาอาณานิคมไว้เพื่อหาวัตถุดิบไปทำการอุตสาหกรรมและใช้เป็นที่พักผ่อนสินค้าจากโรงงานอุตสาหกรรมของเขา ครั้นเข้าคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ จีนกลายเป็นประเทศยักษ์ใหญ่ที่ล้ำหลัง ไม่สามารถแข่งขันทางเทคโนโลยีกับประเทศอุตสาหกรรมในซีกโลกตะวันตกได้เลย

สินค้าที่อังกฤษนำไปค้าขายกับจีนได้แก่สินค้าจากโรงงานของอังกฤษในอินเดีย ได้แก่ฝ้ายดิบและฝิ่นที่ปลูกในอินเดีย การค้าเช่นนี้เป็นการค้าทางอ้อม มีลักษณะเป็นการค้าสามเส้นหรือสามฝ่าย คือ อินเดีย-อังกฤษ-จีน จุดมุ่งหมายของอังกฤษนอกจากจะเป็นการระบายสินค้าของตนที่ผลิตได้มากในอินเดียแล้ว อังกฤษยังต้องการเงินของจีนมาซื้อใบชา ใช้แรงงานของจีนในภาคการเกษตรและขุดเจาะแหล่งทรัพยากรธรรมชาติอันมั่งคั่งของจีนมาป้อนโรงงานอุตสาหกรรมของอังกฤษ ที่สำคัญคือ การผูกขาดการค้าใบชาและฝิ่นดิบสามารถสร้างกำไรมหาศาลให้แก่รัฐบาลอังกฤษ

ท่ามกลางการตื่นตัวทางเศรษฐกิจในเอเชีย ภายหลังการมาถึงของคนอังกฤษ แต่แล้วก็เกิดสภาวะชะงักงันขึ้น เมื่อทางการจีนมิได้กระตือรือร้นกับการขยายตัวทางการค้าแบบรุกรานของอังกฤษด้วย ทั้งยังต้องการใช้วิธีโบราณในการติดต่อกับชาวต่างชาติเช่นเคยต่อไป ผู้แทนรัฐบาลอังกฤษเห็นว่าวิธีเดียวที่จะกระตุ้นตลาดจีนก็คือการตื่นตัวภายในประเทศจีนเอง อังกฤษพบว่า “ฝิ่น” เป็นสินค้าที่น่าจะขายดีที่สุด เพราะตลาดลูกค้าฝิ่นครอบคลุมคนทุกเพศทุกวัย ทุกชนชั้นตั้งแต่เจ้านายชั้นสูงลงมาถึงประชาชนเดินดิน ถ้าสามารถปลูกกระแสนิยมฝิ่นให้เติบโตได้ในจีน ลูกค้าฝิ่นเมื่อเสพติดแล้วก็จะชวนขายเสาะหาหนาบำบัดความอยากของตนเองจนได้ โดยที่พ่อค้าฝิ่น (คือคนอังกฤษ) แทบจะไม่ต้องลงทุนลงแรงให้มากเรื่องกับกฎเกณฑ์อันเข้มงวดของรัฐบาลจีน ต่อพ่อค้าต่างชาติอีกต่อไป

ในทางกลับกัน ถ้าการค้าฝิ่นเจริญงอกงามในอังกฤษและมีใครได้ผลประโยชน์จากสินค้านั้นกลายเป็นพิษภัยต่อสังคมจีนนี้ ก็คงต้องมีคนรับผิดชอบ รัฐบาลอังกฤษคงจะกวาดล้างโดยไม่เลือกหน้า มิให้สังคมของตนถูกมอมเมาและสร้างความเสียหายในระยะยาว การค้าฝิ่นโดยเสรีย่อมไม่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ หรือการสร้างฐานะของภาครัฐ แต่ปัญหาในจีนกลับถูกเพิกเฉย และขาดมโนธรรมในการบริหารจัดการ เป็นการแสวงหากำไรทางการค้าอย่างเดียวโดยไม่คำนึงถึงผลเสียที่จะเกิดขึ้น การบังคับค้าเสรีที่เมืองจีน เป็นการคอร์รัปชั่นเชิงนโยบายเต็มรูปแบบของคนอังกฤษ